

Veiligheid in de groep

Een goed pedagogisch klimaat is de basis om tot leren te komen. In een veilig klimaat kan een leerling groeien, zich openstellen en heeft een kind de ruimte in het hoofd om te leren. Om muziek te maken moet je je veilig genoeg voelen om een vergissing te maken, om iets te proberen dat je mogelijk nog nooit hebt gedaan, om emoties toe te laten, om samen te werken. Een docent moet je als kind kunnen vertrouwen. Pas wanneer er voldoende veiligheid in de groep is, kan een kind tot muziek maken en lesstof tot zich nemen, komen. Hieronder lees je verschillende manieren om te werken aan die veiligheid en krijg je een stukje theorie mee hoe we hiertoe zijn gekomen.

Het groepsproces

Iedere groep doorloopt een proces. Wanneer er gesleuteld wordt aan de samenstelling hiervan, bijvoorbeeld door een groep te mixen met een andere groep of door er een andere docent voor te zetten, zal het groepsproces verstoord worden, in meer of mindere mate, afhankelijk van de mensen die erin zitten.

Een groepsproces wordt doorlopen in vijf fases (Tuckman, 1965)

Deze fasen vinden plaats in groep 5 tot en met 8. In de onderbouw vindt dit proces nog niet plaats. Kinderen zitten dan nog meer in de egocentrische fase en zijn dus nog minder op de ander gericht en meer op zichzelf.

Fase 1: Forming

In deze fase kennen de leerlingen elkaar vaak nog niet. Als leerlingen elkaar al wel kennen, kan het zijn dat de verhoudingen in de groep anders liggen na een vakantie. Het is in deze fase belangrijk om elkaar (opnieuw) te leren kennen en samen ervaringen op te doen. Een stevige basis van vertrouwen en emotionele veiligheid zijn hierbij belangrijk. Deze fase duurt vaak 1 tot 2 weken.

Hoe speel je hierop in?

- Begin je les met een energizer. Zorg ervoor dat de leerlingen elkaar leren kennen, maar ook jou als docent.
- Trek de eerste 6-8 weken veel tijd uit voor lessen en werkvormen die het kennismaken stimuleren. Daar heb je het hele jaar profijt van.

De eerste 6-8 weken noemen we ook wel de Gouden weken. Een korte activiteit, ook wel energizers genoemd, activeert de leerlingen en betreft hen in de les, in het hier en nu. Ze dragen bij aan het gemeenschapsgevoel doordat de kinderen met elkaar een repertoire opbouw van gedeelde materialen, liedjes, spelletjes. Begrippen als participatie, coöperatie en inclusie staan centraal. Op de

website van Orkest in de klas staat het boekje *Speel(s)!* Hierin worden onder andere de energizers uitgelegd.

Fase 2: Storming

Tijdens de fase van storming zijn de leerlingen vertrouwd met elkaar en weten ze wat ze van elkaar kunnen verwachten. Leerlingen komen wat meer uit hun schulp en zoeken naar hun eigen positie in de groep. In deze fase worden vaak de leiders bepaald en subgroepjes gevormd. Dit kan zorgen voor spanningen en conflicten. Dat is niet erg, want het hoort erbij. Laat dit zien aan de leerlingen door de conflicten er te laten zijn en ze op een goede manier op te lossen.

Hoe speel je hierop in?

- Wees conflicten en spanningen voor door te sturen in de groepsvorming en de norming-fase naar voren te halen. Stel klassenregels op voordat de subgroepjes en leiders van de klas zijn bepaald.
- Laat leerlingen in verschillende samenstellingen samenwerken. Zo voorkom je vaste groepjes binnen de klas.
- Neem de tijd om te bespreken hoe de samenwerking ging in de groepjes. Wat ging er goed? En wat ging minder goed? Hoe kun je dat de volgende keer beter aanpakken?

Fase 3: Norming

In deze fase vormt de groep de gemeenschappelijke normen, de ongeschreven regels. Vaak bepalen de leiders van de groep, bewust en onbewust, wat wel en niet gewenst is in de groep.

Hoe speel je hierop in?

- Stel klassenregels op. Laat de leerlingen zelf bedenken wat zij belangrijk vinden. Stuur hierin en zorg ervoor dat de regels positief en in de wij-vorm worden geformuleerd.
- Verwijs gedurende het jaar steeds naar de opgestelde klassenregels.
- Geef zelf het goede voorbeeld door je aan de opgestelde klassenregels te houden.

Regels in je groep

Er zijn regels in een groep, die zijn van de docent en van de school. Echter de afspraken maken we met elkaar. Je maakt met je leerlingen afspraken over hoe *wij willen dat we met elkaar omgaan*. Deze afspraken hangen altijd in het lokaal, liefst maximaal 5 afspraken. Deze afspraken kunnen er ook vanaf gaan 'deze weten we nu wel'. Dit gedrag is dan vanzelfsprekend geworden. Je kunt er dan weer een passende andere afspraak bij zetten of een bestaande weer meer onder de aandacht brengen. Zo blijven de afspraken gedurende het jaar onderwerp van gesprek en vormen ze een goed middel om gedrag bespreekbaar te maken in de groep.

Tips rondom het maken van afspraken

- Geformuleerd in termen van "wij"
- Zo kort mogelijke zinnen
- Maak gebruik van werkwoorden zodat er meteen een actie/gedrag te herkennen is
- Eenduidig geformuleerd
- Positief gesteld, termen als 'niet' of 'nooit' worden vermeden
- Een duidelijke gedragsverwachting omvattend

Maak duidelijk dat er geen afspraken hoeven worden gemaakt over de al bekende regels in de school. Zorg dus dat je de regels van de school kent en maak duidelijk bij de leerlingen dat je die al kent. Het gaat om afspraken die de kinderen belangrijk vinden, boven op de regels die al gelden in de groep en in de school.

Fase 4: Performing

De leerlingen kennen elkaar inmiddels goed en weten wat ze aan elkaar hebben. Ze waarderen de docent en elkaar, wat zorgt voor een prettige samenwerking in de klas. Voor de meeste groepen duurt deze fase het langst. Sommige groepen bereiken deze fase niet. Het gevolg? Een onrustige klas en een verhoogde kans op probleemgedrag. Als je deze fase nog niet hebt bereikt, blijf je dus investeren en op de relatie en de verbinding zitten. Als je lang genoeg investeert, komen de meeste groepen op een gegeven moment in balans.

Hoe speel je hierop in?

- Blijf tijd steken in samenwerkingsopdrachten en verbinding maken.
- Gebruik de energizers regelmatig en betrek de kinderen hier ook bij.
- Geef kinderen ruimte om zelf ideeën aan te dragen; geef eigenaarschap.

Fase 5: Adjourning

De laatste maand van het schooljaar staat in teken van afsluiten en afscheid nemen. Dit kan weer voor onrust zorgen. In groep 8 kun je wellicht ook zien dat sommige kinderen zich af gaan zetten. Dit doen ze, omdat het soms lastig is om afscheid te nemen en dat kan op die manier gemakkelijker voor hen zijn. Als je dit in ogenschouw neemt en het bespreekbaar maakt, haal je hier de angel snel uit. Dit is een goede tijd om te reflecteren op afgelopen jaar.

Hoe speel je hierop in?

- Bespreek het jaar met je leerlingen. Wat ging er goed, wat ging er minder goed? Dit is een essentieel moment waar jij als docent kunt groeien, want als kinderen zich veilig voelen,

zullen ze ook op gepaste wijze eerlijk feedback aan je geven. Dat kun je weer meenemen in het nieuwe jaar.

- Sluit het jaar positief af met een leuke groepsactiviteit.

Wat is de basis tot een gemotiveerde leerhouding?

Wat heeft ieder kind nodig om te komen tot een goede leerhouding en hoe kun je daar als docent ondersteunend in zijn? Dat begint bij bewustwording. Bewustwording dat wanneer kinderen niet of onvoldoende meedoen, laten zien dat er iets is. Het is belangrijk om erachter te komen wat er aan de hand is, zodat je daar op een goede manier mee om kunt gaan. Vaak zeggen kinderen dingen als; 'Ik vind het stom', 'Ik heb niet mijn gekozen instrument' of 'Ik houd niet van muziek'. Een enkeling daargelaten, maar meestal willen kinderen heel iets anders aangeven met zulke antwoorden. Wat wil het jonge kind met dit gedrag aangeven? Wat zijn de belemmeringen? Wat ligt eronder?

Vanuit de basis zijn er namelijk 3 aspecten die ieder kind heeft om tot leren te willen komen, 3 basisbehoeften die alle mensen hebben, dus ook jij en ik (Stevens 1997).

- **Relatie (de behoefte om erbij te horen)**
Spreek de leerling individueel aan, op een manier dat de relatie niet wordt verbroken. Je laat zien dat het om het gedrag gaat en niet om de persoon. Je helpt hem of haar om de fout te herstellen. Bijvoorbeeld: Wout, ik vind je een heel leuk kind, alleen wat je nu hebt gedaan, kan echt niet, laten we samen kijken naar een oplossing.'
- **Autonomie (de behoefte om zelfverantwoordelijk te zijn en zelf keuzes te maken).**
Zorg ervoor dat de leerling mede-eigenaar wordt van het probleem, van het vinden van een oplossing, het maken van een plan en het uitvoeren van dat plan. Bijvoorbeeld: 'wat heb je bedacht om dit op te lossen?'
- **Competentie (de behoefte iets te kunnen en daarom gewaardeerd te worden)**
Ga ervan uit dat de leerling zelf met een goede oplossing komt en die ook uitvoert. Laat je waardering blijken als dat lukt. Bijvoorbeeld: 'ik weet zeker dat je daartoe in staat bent. Zo ken ik je! Fijn dat je dat zo hebt gedaan.'

Wanneer je dit begrijpt en hiermee aan de slag kunt en met het kind een gesprek kunt aangaan of je gedrag kunt aanpassen, zul je veel minder weerstand ervaren.

Structuur en duidelijkheid in je les

Kinderen houden van structuur, en dat willen ze dan ook graag van hun docent krijgen. Als je ervoor zorgt dat dit er is, zullen ze er niet naar op zoek hoeven en heb je een minder lastige start met je nieuwe groep. Want kinderen zullen je gaan testen. Hoever kan ik gaan? Wat vindt deze docent goed en wat niet? Ze zullen het niet doen om je te plagen, maar ze willen vooral weten waar ze aan toe zijn. Als je je les goed voorbereid en dit ook vooraf met de kinderen bespreekt, dan heb je de helft al gewonnen.

Start je les met groeten, contact maken. Door elkaar bewust te begroeten, leren kinderen elkaars namen en die van de docent te kennen. Daarnaast kun je als docent meteen in de ogen van ieder kind zien, hoe het kind je klas binnenkomt. Indien nodig, kun je daar even een gesprek over aangaan.

'Hoi Aram, ik zie dat je ogen wat droevig staan, klopt dat?'

'Goedemorgen Merel, je lijkt boos te zijn, is er iets gebeurd? Wil je het delen?'

Wanneer alle kinderen in de halve kring zitten, begin je met het delen van een ervaring. Het stimuleert de betrokkenheid met een ander, om te kennen en gekend te worden. Het biedt ook kansen om in een groep te spreken, om een eigen geluid te laten horen. Het stimuleert de nieuwsgierigheid en een onderzoekende houding. De docent en de leerlingen maken verbinding met elkaar door iets persoonlijks te delen. Het is van belang dat de docent ook zelf regelmatig deelt. Daarna vertel je wat jullie gaan doen en of de kinderen hierover vragen hebben. Het neemt veel onrust weg als de kinderen weten waar ze aan toe zijn en hoelang iets duurt.

Zorg dus dat je communiceert met de kinderen. Neem hen mee in je les en vertel wat ze te wachten staat. Ook kun je iedere les een klassenregel onder de aandacht brengen, die je aan het begin van het jaar samen met de kinderen hebt opgesteld. Maak zichtbaar waar jullie mee bezig zijn, dus schrijf op het bord hoe jouw les er uit ziet en hoelang iets ongeveer duurt. Hang de regel die de aandacht krijgt, ook zichtbaar op in de klas.

Een format voor een lesvoorbereiding is toegevoegd zodat je vooraf zelf je tijd kunt indelen en je doelen voor jezelf en de kinderen onder woorden kunt brengen. Een goede voorbereiding is daadwerkelijk het halve werk. Het geeft jou en de kinderen rust tijdens de les, omdat iedereen weet waar hij/zij aan toe is.

Verbinding maken

Vaak hebben we de kennisoverdracht, het lesgeven, zo voorop staan, dat we haast vergeten dat we eerst moeten investeren in de relatie met de kinderen en starten met werken aan een positief groepsklimaat. Vooral in de Gouden weken is het belangrijk om vooral in te zetten op verbinding maken met de kinderen. Kinderen leren van docenten die ze kennen en ze zullen meer hun best doen. Uit onderzoek blijkt dat een goede relatie met de docent voor leerlingen de belangrijkste factor is die zorgt voor een gevoel van veiligheid (Boulton e.a., 2009). Docenten vormen dan ook een belangrijk socialisatiemodel. Zij laten voortdurend in hun gedrag blijken dat zij geleid worden door hun eigen waarden en normen, overtuigingen en meningen. Als docenten positief sociaal gedrag voorleven, beïnvloeden ze daarmee het gedrag van de leerlingen positief.

- Investeer direct in je relatie met leerlingen; leerlingen vertonen meer zelfrespect en respect voor anderen als ze in de klas zitten bij warme docenten die betrokken zijn bij de leerling als persoon. Ook blijkt dat voor de opbouw van een goede relatie met een nieuwe groep of een nieuwe leerling de start van doorslaggevend belang is.
- Investeer stevig in het leren kennen van je leerlingen en de onderlinge relatie, verdiep je in hun persoonlijkheid en toon betrokkenheid.
- Laat zelf positief sociaal gedrag zien, wees een rolmodel.
- Laat iedere leerling in je groep voelen dat het ertoe doet, dat je het fijn vindt dat hij/zij er weer is vandaag!

Mensen hebben de neiging om eerder de negatieve gedragingen te noemen en het positieve als vanzelfsprekend te beschouwen. Als iedereen in een groep in staat is om bewust positief gedrag te benoemen en zo waardering voor elkaar uit te spreken, ontstaat er langzamerhand een steeds positievere sfeer in de groep. Bekrachtig zoveel mogelijk het gewenste gedrag! Zo ontstaat er steeds meer een cultuur waarin het normaal is om de nadruk te leggen op wat goed gaat. Een klimaat waarin kinderen zich gehoord en gezien voelen, zich gewaardeerd weten, het gevoel hebben dat het ertoe doet dat ze er zijn.

Ieder mens heeft behoefte aan bevestiging. Bevestiging krijgen zorgt ervoor dat je het gevoel hebt dat je ertoe doet, dat je er mag zijn. Het is belangrijk voor een positief zelfbeeld. Kinderen moeten wel weten waarom ze die bevestiging krijgen, de opsteker moet echt zijn, je moet het menen. Met het uitdelen van opstekers hoef je niet zuinig te zijn. Uit onderzoek blijkt (Van Duijvenvoorde) dat jonge kinderen in de basisschoolleeftijd nog niets doen met negatieve feedback. Positieve feedback leidt bij deze leeftijd wél tot verandering. Ook uit de leertheorie weten we dat het belonen of bekrachtigen van gewenst gedrag een zeer effectieve aanpak is. En bedenk; tegenover 1 negatieve opmerking, moet je al tien positieve zetten om het weer recht te trekken.

In de verwijzingen staat een filmpje van Rita Pierson, ik beveel iedereen van harte aan dit te bekijken, misschien wel twee of drie keer. Het is de essentie van docent zijn en het begint allemaal met betrokkenheid, verbinding en de relatie tot elkaar. In de bijlagen vind je ook een kijkwijzer. Hierin kun je zien welke competenties een docent verder kan ontwikkelen op het pedagogische vlak.

Lesvoorbereiding

A. Algemene gegevens

Basisschool	
Datum:	
Groep en aantal:	

B. Onderzoeksgegevens

Beginsituatie - Zijn er bijzonderheden? - Wat is het niveau van de groep?		
Korte lesbeschrijving	Benodigde materialen:	Blok: Liedjesrepertoire:

Doelen op proces	<u>Voor de leerlingen</u> 1. 2.	<u>Voor de docent</u> 1. 2.
Doelen op inhoud	<u>Voor de leerlingen</u> 1. 2.	<u>Voor de docent</u> 1. 2.

C. De les

	Wat doen de leerlingen?	Wat doet de docent?
Inleiding en energizer (5-10 min)		
Kern		

(20-30 min)		
Opruimen van de instrumenten en afsluiting van de les (5-10 min)		
Evaluatie (5 min)	Wat ging goed? Wat kan beter?	Wat ging goed? Wat kan beter?
Aandachtspunten/ nieuwe doelen voor de volgende les n.a.v. de evaluatie	• • •	• • •

Kijkwijzer klassenbezoek Leerorkest

Naam docent:

School:

Groep:

Datum:

Interpersoonlijk/ pedagogisch competent

- Een docent die interpersoonlijk competent is, geeft op een goede manier leiding. Een docent schept dan een vriendelijke en coöperatieve sfeer en brengt een open communicatie tot stand. Een docent die pedagogisch competent is creëert een veilige leeromgeving in de groep en de lessen. Leerlingen;
- Weten dat ze erbij horen en welkom zijn
- Weten dat ze gewaardeerd worden
- Leren op een respectvolle manier met elkaar omgaan
- Worden uitgedaagd om verantwoordelijkheid te nemen voor elkaar en de instrumenten
- Kunnen initiatieven nemen en zelfstandig kunnen werken

	ja	nee	ng*
Je maakt met alle leerlingen contact gedurende de les			
Je begroet de leerlingen en neemt afscheid			
Je kent de namen van de leerlingen			
Je hebt korte gesprekjes met de leerlingen/ vraagt hen hoe het gaat			
Je hebt een prettige en open uitstraling en bent benaderbaar voor leerlingen			
Je zorgt voor een veilige leeromgeving			
Je stelt vragen aan de leerlingen			

Je maakt plezier met de kinderen en weet hen te motiveren			
Je spreekt leerlingen op een positieve manier aan			
Je accepteert dat leerlingen vergissingen maken			
Je spreekt leerlingen dusdanig aan dat zij zich op hun gemak voelen			
Je laat leerlingen uitspreken en luistert naar leerlingen			
Je vermijdt rolbevestigende uitspraken			
Je zorgt ervoor dat leerlingen positief op elkaar reageren			
Je bevordert de samenwerking tussen leerlingen			
Je zorgt ervoor dat leerlingen elkaar accepteren en je accepteert ieder kind			
Je koppelt vragen/opmerkingen van leerlingen op een positieve manier terug			
Je maakt ze duidelijk dat je hun bijdrage waardevol vindt			
Je betreft de leerlingen bij je les			
Je bent flexibel en je kunt je aanpassen aan de groep			
Je gaat het gesprek aan met de leerling over een conflict			
Je zorgt ervoor dat leerlingen een succeservaring hebben			
Je geeft complimenten aan de leerlingen			
Je reflecteert op eigen handelen			
Je vormt je een beeld van het sociale klimaat en individueel welbevinden			
Je werkt planmatig aan het leer- en leefklimaat			
Je zorgt voor een ontspannen sfeer			
Je toont in gedrag en taalgebruik respect voor de leerlingen			
Je zorgt voor wederzijds respect			
Je ondersteunt het zelfvertrouwen van leerlingen			

Je stimuleert het zelfvertrouwen van de leerlingen			
Je zorgt ervoor dat de leerlingen kunnen reflecteren op hun handelen			

*ng = niet gezien in deze les

Aantekeningen; wat heb je gezien, welke voorbeelden ondersteunen dit?

Verwijzingen

Links:

<https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijssectoren/primair-onderwijs/schoolverschillen/pedagogisch-klimaat>

https://www.researchgate.net/profile/Ft-Nes/publication/46671853_Een_Goed_Begin_is_het_Halve_Werk/links/55de090008aeaa26af0f20f5/Een-Goed-Begin-is-het-Halve-Werk.pdf

www.leraar24.nl

<https://www.leraar24.nl/50927/contact-tussen-leraar-en-leerling-belangrijk-voor-pedagogisch-klimaat/>

<https://www.leraar24.nl/70125/de-gouden-weken-voor-een-goed-begin-van-het-schooljaar/>

<https://www.marnixonderwijscentrum.nl/sites/default/files/2022-08/Een%20goed%20begin%20is%20het%20halve%20werk.pdf>

https://www.ted.com/talks/rita_pierson_every_kid_needs_a_champion?language=nl

Boeken:

Grip op de groep van René van Engelen

De gouden weken 2.0 van Boaz Bijleveld

Handboek positieve groepsvorming van Maya Bakker- de Jong en Ivo Mijland